

КЛАСИФІКАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ІДІОМІВ ЄГИПТУ

Петрова Ю. І.

Ареальна діалектологія як галузь арабістики є відносно новим і мало розробленим напрямком, який знайшов втілення виключно в працях західних вчених. Основними чинниками, які гальмують розвиток досліджень у цій галузі, є: а) важкодоступність багатьох районів через їхню географічну віддаленість від урбанізованих центрів; б) напружена соціально-політична ситуація в деяких країнах; в) негативне відношення до діалектологічних досліджень з боку місцевої влади. Тому арабська діалектологія досі перебуває на периферії афразійських досліджень і ще не зробила істотного внеску в загальну теорію діалектної географії [Behnstedt 2006, 583].

Перші загальні спроби класифікації арабських діалектів мали місце наприкінці XIX століття. Зокрема, основу їхньої загальної територіальної класифікації закладено А. Кримським, який поділив їх на чотири великі групи: 1) діалекти Аравії; 2) діалекти Сирії й Месопотамії; 3) діалект Єгипту; 4) діалекти Магрибу [Рибалкін 1991, 74]. Проте ні в радянській, ані в пострадянській арабістиці не існує жодної праці, в якій були б представлені класифікація єгипетських ідіомів та загальний огляд їхніх типологічних характеристик. Як правило, побіжно згадується лише про три групи діалектів за найбільш загальними фонетичними й типологічними ознаками: північну, південну та східну.

Першою картографічною працею в галузі арабістики став атлас діалектів Сирії й Палестини Г. Бергштрессера (1915 р.). В 1930-х рр. німецьким антропологом Г. Вінклером було здійснено першу серйозну спробу класифікації територіальних розмовних варіантів Єгипту на основі досліджень його матеріальної культури. Хоча його висновки базувалися лише на лексичних особливостях і одній фонологічній рисі (реалізації фонемі *q*), йому вдалося встановити низку важливих ізоглос. Уперше результати діалектологічних досліджень в Єгипті отримали картографічне оформлення в 1961 р. єгипетським дослідником Ф. Абу-ль-Фадлом у його праці, присвяченій сільським говіркам мухафазі (губернаторства) Шаркія [Woidich 1996, 326].

У 1985 р. було видано діалектний атлас Єгипту П. Беншtedта та М. Войдіха, який є найбільш детальним і розробленим по-

рівняно з рештою картографічних робіт з арабістики (хоча, за словами авторів, він репрезентує лише загальну картину). Крім того, він є першою спробою застосування в арабській діалектології досягнень і теоретичних положень європейської діалектної географії. Атлас містить 560 мап, які репрезентують результати польових досліджень, проведених протягом 1975–1979 рр. у понад 800 населених пунктах [Behnstedt 2006, 584] (з яких більше 500 – тільки у Дельті). Він охоплює, передусім, діалекти осілого населення в Дельті, долині Нілу та оазисах. Найпліднішими виявилися результати роботи в долині Нілу, особливо в районі між Ель-Фашном та Ас'ютом. Недоступними для дослідників залишилися оазис Сіва і низка районів на узбережжі Червоного моря [Woidich, Behnstedt 1980, 176]. Проте досі найдослідженішими міськими ідіомами Єгипту залишаються говірки Каїра та Олександрії [Wilmsen, Woidich 2006, 1].

Дослідження єгипетських територіальних діалектів і говірок, їх класифікація, визначення їхнього місця в макросистемі арабських ідіомів та виявлення їхніх кореляцій з іншими діалектами становить інтерес з огляду на специфічне географічне положення Єгипту між країнами Арабського Машрику та Магрибу. Зокрема, по території західних районів Єгипту та східних районів Лівії проходить межа між східноарабськими (машрикськими) та західноарабськими (магрибськими) діалектами, і говірки цих територій зазнали значного впливу діалектів Магрибу, тоді як говірки східних районів Єгипту наближені до аравійських.

Розглянемо складену дослідниками географічну класифікацію та критерії, за якими вони виділяють територіальні ідіоми Єгипту. Як вже зазначалося, єдиним істотним внеском у висвітлення цієї проблеми є праці П. Беншtedта та М. Войдіха. На їхню класифікацію, в цілому, спирається і К. Ферстеєх в нарисі про єгипетський діалект, хоча і подає її в дещо узагальненому вигляді [Versteegh 1997].

Класифікація сучасних єгипетських ідіомів представлена у таблиці 1 (за основу взято класифікацію зі статті Д. Вілмсена і М. Войдіха [Wilmsen, Woidich 2006, 2], а зазначені статистичні дані представлені на сайті <www.ethnologue.com>).

Діалект Центральної Дельти, представлений, передусім, найпоширенішою і найпрестижнішою формою – каїрським койне – посідає головне місце як у мовному ландшафті, так і в

соціальної класифікації ідіомів країни. Каїрське койне в ХХ ст. виступає базою для формування загальноєгипетської побутово-розмовної мови, зрозумілої населенню всієї країни. На побутовому рівні його часто ототожнюють з єгипетським діалектом у цілому [Woidich 2006, 232]. Загальноприйнятого погляду на період його становлення не існує. На думку М. Войдіха, процес формування каїрського койне прийшовся на другу половину ХІХ ст. внаслідок переселення до столиці значної кількості представників інших провінцій – носіїв різних говірок. Після цього деякі мовні риси, які раніше були властивими як цим говіркам, так і каїрському діалекту, почали поступово витіснятися з мовлення мешканців столиці як “непрестижні”, що асоціювалися з мовленням неосвічених фелахів (як-от раніше загальноновживаний дієслівний суфікс множини *-um*, який дотепер зберігся лише у словформі *gum* ‘вони прийшли’) [Versteegh 1997].

К. Міллер зазначає, що, сформувавшись протягом другої половини ХІХ ст., каїрське койне стабілізувалося і вже не зазнавало істотних структурних змін, попри подальші міграційні процеси [Miller 2006, 595]. К. Ферстеєх, однак, вважає, що зафіксований у ХІХ ст. діалектний матеріал репрезентує значні відмінності між станом каїрського койне тих часів і сьогодення [Versteegh 1997].

У формуванні діалекту Дельти важливу роль зіграв так званий “коридор”, який проходив по рукаву Каїр – Дамієтта. Остання в період середньовіччя виконувала функцію основного морського порту, в зв’язку з занепадом Олександрії, тому вздовж цього рукава були розташовані важливі центри торгівлі. Через ці міста столична говірка поширилася на всі прилеглі райони, і згодом вся ця місцевість сформувала єдиний діалектний ареал. Те ж саме відбулось і у випадку з Олександрією, яка на момент завоювання її Наполеоном нараховувала лише 7 тис. мешканців, але після відбудови каналу Махмудія знову стала найважливішим портом. Тому завдяки поживленню комерційних шляхів Олександрія зазнала значного впливу столичного діалекту, який поступово витіснив її корінну говірку, генетично пов’язану з сільським діалектом мухафази Бухейра [Behnstedt 2006, 589]. Її елементи збереглися лише в мовленні старшого покоління рибалок [Wilmsen, Woidich 2006, 1].

У мовному ландшафті Єгипту дослідники виділяють три типи пасмів ізоглос: основні (major borders), середні (medium

borders) та другорядні (minor borders) [Wilmsen, Woidich 2006]. Перші позначають лінії зламу між основними ареалами, в яких діалекти долини Нілу є найбільш диференційованими. Таких ліній лише дві – на південь від Каїра (межа між діалектами Дельти та Середнього Єгипту, яка вважається історичним кордоном між двома частинами країни) і на південь від Ас’юта (межа між діалектами Середнього та Верхнього Єгипту). “Середні” пасма ізоглос позначають зони вібрації між дрібнішими ареалами поширення ідіомів, представлених у лівій частині таблиці 1. Основним таким пасмом у Дельті є межа між її східною частиною (мухафаза Шаркія) та центральним і північним регіонами, в долині Нілу –

Таблиця 1. Класифікація територіальних ідіомів Єгипту

Ідіоми	Ареал поширення	Кількість носіїв
<i>Діалект Нижнього Єгипту:</i>		
1) говірка центральної Дельти	мухафаза Каїр, південний захід мухафази Шаркія, південь мухафази Мінуфія	45 млн.
2) група говірок північно-східної Дельти	а) центр мухафази Дакахлія б) схід Дакахлії, район <i>il-Manzala</i>	
3) група говірок західної Дельти	а) мухафази Кафр еш-Шейх та Бухейра, захід мухафази Гарбія б) від м. Розетта до м. Бальтим в) південний захід мухафази Мінуфія г) мухафаза Бухейра, північний захід Мінуфії, північ мухафази Гіза	
4) група говірок східної Дельти	а) схід та центр мухафази Шаркія б) схід мухафази Дакахлія, північ Шаркії в) південний захід Шаркії, південь Дакахлії	
<i>Діалект Середнього (Центрального) Єгипту</i>		
1) група говірок північної частини Середнього Єгипту	а) південь мухафази Гіза; мухафази Ель-Файюм та Бені-Сувейф б) від м. Ель-Фашн до мухафази Ель-Мінья	19 млн.
2) говірка південної частини Середнього Єгипту	від мухафази Ель-Мінья до мухафази Ас’ют	
<i>Діалект Верхнього Єгипту:</i>		
1) говірка на південь від Ас’юта (мухафаза Сохаг) до м. Луксор		
2) говірка від м. Наг Хаммаді до мухафази Кена		
3) говірка від західного берега Луксора до м. Есна		
4) говірка від м. Есна до мухафази Асуан		

<i>Східний єгипетський діалект:</i>		
1) бедуїнські говірки північного Синаю 2) бедуїнські говірки східного Синаю	Синайський півострів, Східна пустеля	780 тис.
<i>Західноєгипетські діалекти</i>		
Діалект оазису Бахарія	а) східна частина б) центральна частина в) західна частина	300 тис.
Діалект оазису Фарафра		
Діалект оазису Дахла	а) західна частина б) північно-західна частина в) центральна частина г) східна частина	
Діалект оазису Харга	а) північна частина б) центральна частина в) південна частина	

межа в районі Ель-Мінї між двома групами говірок північної частини Середнього Єгипту, а також межа, що відділяє Ель-Файюм та північ мухафазі Бені Суейф від півдня останньої з зоною вібрації в м. Бені Суейф [Woidich 1996, 331]. “Другорядні” ж пасма ізоглос позначають зони вібрації між окремими територіальними говірками, представленими у правій частині таблиці.

Для визначення меж діалектних масивів залучають також етнографічні чинники. За даними М. Войдіха, дуже часто ареали в межах певних пасмів ізоглос збігаються з регіонами поширення певних проявів матеріальної й духовної культури. Зокрема, в Верхньому Єгипті, на південь від найважливішого пасма ізоглос (південніше Ас’юта), наявні види сільськогосподарських знарядь, відмінні від нижньоєгипетських, а в мухафазі Шаркія, говірки якої значно відрізняються від решти ідіомів Дельти, використовуються специфічний вид плугу [Woidich 1996, 344].

Територіальний розмовний варіант Середнього Єгипту чи не вперше виділений в окремий діалектний масив, прирівнений до основних ареалів Верхнього та Нижнього Єгипту, в працях П. Беншtedта та М. Войдіха. Раніше його, як правило, не відрізняли від діалекту Верхнього Єгипту та позначали іноді як північний *Ṣa ‘īdi* (від терміна “*aṣ-Ṣa ‘īd*”, що застосовується як автохтонна назва Верхнього Єгипту (території на південь від Каїра до кордону з Суданом). Поділ цього територіального ідіома на дві групи впер-

ше зустрічається в класичній праці з діалекту Верхнього Єгипту [Khalafallah 1969]. Подальші дослідження [Abou-Seida 1971, 36–37; Nishio 1994, 25] спиралися на цю класифікацію, згідно з якою *Ša ʿtdi* поширений одразу на південь від Каїра і має північну (Northern *Ša ʿtdi* – Гіза, Бені Суейф, Ель-Мінья, Ель-Фаюм) та південну (Southern *Ša ʿtdi* – Ас’ют, Гірга, Кена та Асуан) діалектні групи, основні відмінності між якими полягають у: а) функціонуванні класицизмів у північній групі та практичній відсутності їх у південній; б) наявності ініціальних і медіальних консонантних кластерів у північній групі та розбиття їх у південній [Khalafallah 1969, 6–10]. В той же час, зона вібрації між діалектами північної й південної груп Середнього Єгипту залишається нез’ясованою, оскільки перша група демонструє риси, відсутні як у діалекті Нижнього Єгипту, так і в другій групі (як-от синдром “*bukara*” – розбиття консонантного кластера, в якому другим приголосним є *r*), а з іншого боку – має спільні особливості з діалектом Нижнього Єгипту (як-от форма *kitir* ‘багато’) [Behnstedt 2006, 586].

Південну частину долини Нілу дослідники поділили на чотири діалектні зони з відповідними говірками (див. табл. 1). Виявилось, що цей регіон у лінгвістичному відношенні є набагато більш роздробленим, ніж Дельта та північна частина долини Нілу, і досліджені райони в межах відповідних ареалів демонструють значні діалектні відмінності, що ускладнює визначення діалектного ядра кожного з цих районів. Наприклад, селищу Ель-Джалавія бракує так званого синдрому “*gahawa*” (розбиття роз’єднувальним голосним *a* консонантного кластера, в якому перший приголосний – гортанний), який має місце в розташованій на 4 км південніше Ер-Райяні; для 1 особи однини й множини імперфекта Ель-Джалавія має парадигму “*ʿaktib–niktbu*”, на відміну від Ер-Райяні з її “*niktib–niktbu*” [Woidich, Behnstedt 1980, 180]. Очевидно, саме тому дослідники не дали конкретних назв дрібнішим діалектним зонам у межах цього ареалу, на відміну від інших. За словами Дж. Овенса, “існує небагато арабомовних регіонів з таким діалектним розмаїттям”, хоча ця специфіка виявлялася сильніше в минулому, ніж зараз. Лінгвістична своєрідність цього ареалу в тому, що його говірки пов’язані як з аравійськими та суданськими, так і з діалектом західної Дельти. Арабомовне населення Верхнього Єгипту сформувалося внаслідок постійного припливу іммігрантів з Нижнього Єгипту та інших територій,

котрі були носіями різних діалектів, завдяки контактам між якими сформувалися змішані говірки [Owens 2003, 729].

У класифікації єгипетських ідіомів К. Ферстеєха спостерігається відмінність у розташуванні груп говірок Верхнього Єгипту порівняно з тим поділом, який представлений у П. Беншtedта та М. Войдіха. Зокрема, за К. Ферстеєхом, діалект Верхнього Єгипту охоплює територію, починаючи від м. Ас'ют, по якому проходить основне пасмо ізоглос (хоча у попередній класифікації весь Ас'ют входить до ареалу Середнього Єгипту), і містить такі групи говірок: а) від Ас'юта до Наг Хаммаді; б) від Наг Хаммаді до Кени; в) від Кени до Луксора; г) від Луксора до Есни [Versteegh 1997]. Різниця між двома підходами полягає в тому, що в першому випадку ареали верхньоєгипетських говірок розташовані вздовж долини Нілу дещо нерівномірно – група № 1 переривається на східному березі групою № 2, а потім знову поширюється на обидва береги. Дослідники пов'язують це з тим, що в долині Нілу головний шлях сполучення проходить по західному берегу від Каїра до Наг Хаммаді, а далі, до Асуана – по східному, тому говірки двох берегів завжди, більшою чи меншою мірою, відрізняються між собою і залежно від проходження шляху сполучення східний берег «залишається позаду» західного і навпаки [Woidich, Behnstedt 1980, 185]. К. Ферстеєх, навпаки, виділяє територію від Кени до Луксора як ареал іншої групи говірок. В той же час, із його класифікації чомусь випав найпівденніший регіон долини Нілу, який простягається до м. Асуан [Versteegh 1997]. В цілому ж, за невеликими винятками (як-от межа між групами 1 і 3 на західному березі Луксора) ці групи говірок формують континуум, в межах якого окреслити чіткі кордони доволі важко [Woidich 1996, 330].

На всій території розміщення осілого населення Єгипту міський тип діалектів переплітається з сільськими говірками. Їхня класифікація та ареали поширення діалектних груп, у цілому, відповідають загальній класифікації, представленій у табл. 1. Під діалектом сільського типу М. Войдіх розуміє мовлення нижньоєгипетських селян (*fallahīn*) та верхньоєгипетських (*ṣa'ayda*), а також населення оазисів Західної пустелі [Woidich 1996, 326].

Основні відмінності між сучасними діалектами Верхнього й Нижнього Єгипту спостерігаються, передусім, у галузі фонології (сегментної, супрасегментної), морфонології та лексики [Abou-

Seida 1971, 40]. Основною фонетичною дистинктивною рисою є реалізація літературних фонем *ǧ* та *q*: перша у верхньоєгипетських говірках залишається незмінною, а в Нижньому Єгипті реалізується через звук *g*; друга реалізується в Нижньому Єгипті як гортанний вибух, у Верхньому – як *g*. Крім того, діалект Верхнього Єгипту характеризується посиленою веляризацією приголосних і наявністю вторинних емфатиків. Специфіку діалекта Верхнього Єгипту пояснюють сильним бедуїнським субстратом на всіх рівнях [Woidich 1996, 331].

Всі дослідники вказують на те, що значна частина єгипетських говірок сформувалася внаслідок міграції бедуїнських племен з Аравії. Чинник міграції населення становить надзвичайну важливість для діалектної географії арабського світу і є однією з причин, що ускладнює створення діалектних атласів і окреслення чітких меж поширення того чи іншого явища [Behnstedt 2006, 586]. К. Ферстеєх пов'язує успішну арабізацію регіону Нижнього Єгипту впродовж перших трьох століть після арабського завоювання з переселенням значної кількості бедуїнів до цих територій [Versteegh, 1997]. Особливого впливу з їхнього боку зазнала територія сучасної мухафазы Шаркія [Aḥmad 1993, 9], говірки якої яскраво демонструють спорідненість з бедуїнськими діалектами Синаю та Палестини, що проникли разом з хвилею масової міграції в XII ст. Більше того, значний відсоток мешканців цієї мухафазы має групу крові, яку дослідники характеризують як “бедуїнську” [Behnstedt 2006, 589]. Зокрема, на сході Дельти сконцентровані населені пункти, що носять бедуїнські назви, які починаються на “*Banī ...*”, “*'Awlād ...*” або утворені за моделями *al-Fa'ālil*, *al-Fa'ālila*, *al-Fulānāt* [Woidich, Behnstedt 1980, 179]. Також топоніми бедуїнського походження сконцентровані на заході Дельти і південніше Ас'юта [Woidich 1996, 347].

У III ст. гіджри велика кількість бедуїнів емігрувала з Аравії до Верхнього Єгипту, що, в свою чергу, спричинило поступову арабізацію й цього регіону. На думку дослідників, до XV ст. місцевість на південь від Ас'юта навряд чи була густо заселеною і значні простори були пустелею. При їхньому наступному заселенні важливу роль, як і на сході Дельти, відіграли бедуїни. На це також вказують топоніми бедуїнського типу. Зокрема, для південної частини долини Нілу є характерним тип назв, який став звичним лише з XVI ст., а саме утворення з “*Naǧ'*” (як-от *Naǧ'*

Ḥammādi) [Woidich, Behnstedt 1980, 181]. Історичні дані також проливають світло на цей процес. Зокрема у XIV–XV століттях Верхній Єгипет сильно постраждав від епідемії чуми, і кількість населених пунктів у ньому становила лише 77 порівняно з 438 у Нижньому Єгипті. У зв'язку з цим Османська влада вирішила компенсувати людські втрати за допомогою іммігрантів, переважно з Магрибу [Behnstedt 2006, 589]. На думку П. Беншtedта та М. Войдїха, особливості діалекту південної частини долини Нілу свідчать про те, що там поселилися саме західні бедуїни [Woidich, Behnstedt 1980, 186].

«Бедуїнізація» досі спостерігається не лише на мовному рівні, а й в соціально-культурному відношенні. Зокрема, мешканці Нижнього й Верхнього Єгипту ідентифікують себе як окремі територіально-соціальні групи. Останні мають дещо негативну репутацію в очах населення Нижнього Єгипту через свої племінні звичаї та консервативний спосіб життя.

Першу спробу дослідити походження говірок Єгипту від ранньоарабських діалектів здійснив ще в 1888 р. Х. Насеф, який намагався пов'язати окремі говірки з їхніми «предками». Взнявши за критерій реалізацію фонем *q*, він побачив, що вона реалізується через класичний варіант у мухафазі Бені Суейф та через дзвінкий *g* у мухафазі Ель-Мінья. Це навело його на думку про спорідненість населення, в мовленні якого реалізується звук *q*, з племенем *quraṣ*. Під цю категорію підпали мешканці мухафаз Файюм, Гіза та кількох міст Нижнього Єгипту, а решта – весь Верхній Єгипет, мухафазы Шаркія, Бухейра та Мінюфія, а також все бедуїнське населення – на його думку, не мали генетичного зв'язку з курейшитами. Теорію походження єгипетських говірок від племінних діалектів Аравії висунув і член каїрської Академії арабської мови М.Ф. Абу Хадід у 1947 р. [Abou-Seida 1971, 29–32].

Бедуїнські говірки Єгипту (як східні, так і західні) демонструють найістотніші відмінності порівняно з діалектами основної частини країни. Зокрема, східноєгипетські говірки північного Синаю та східної частини Дельти мають між собою багато спільного, тоді як говірки східного Синаю формують єдиний діалект з бедуїнськими говірками пустелі Негев. Обидві групи синайських говірок генетично споріднені з північноарабськими діалектами [Versteegh 1997]. Говірки західної Дельти сформувалися внаслідок інтенсивної міграції бедуїнів з Магрибу (переважно з Лівії)

впродовж XII–XVIII століть [Behnstedt 2006, 589]. Яскравим прикладом результатів міграційних процесів є берберський діалект населення оазису Сіва.

Західноєгипетські говірки (як Дельти, так і оазисів Західної пустелі) традиційно вважаються перехідним варіантом між єгипетським діалектом та діалектами Магрибу. Основною дистинктивною особливістю західних говірок є функціонування типової для діалектів Магрибу парадигми імперфекта I особи типу “*n-iktib–n-ikitb-u*”. Питання її походження залишається дискусійним. М. Войдих вважає, що вона увійшла до деяких єгипетських говірок наприкінці XVII ст. внаслідок вторгнень вихідців з Північної Африки, проте дослідник цієї проблеми Дж. Овенс спростовує це припущення, оскільки, за його даними, на 1300 р. вона вже функціонувала в Єгипті, звідки поширилася на арабські діалекти Західного Судану, Чаду й Нігерії. П. Беншtedт також вважає, що ця парадигма виникла в Єгипті в XIII ст. спочатку в західній Дельті, а протягом XIV ст. увійшла до низки говірок Верхнього Єгипту через арабізовані берберські племена з Лівії [Owens 2003, 725].

Ідіоми західних оазисів вперше були досліджені в експедиціях П. Беншtedта та М. Войдиха. Дослідники дійшли висновку, що ці ідіоми посідають особливе місце в мовному ландшафті країни, а діалекти оазисів Фарафра та Дахла вже досить далеко відійшли в типологічному відношенні від основних єгипетських ідіомів [Woidich, Behnstedt 1980, 181]. До цього було відомо лише про кілька основних дистинктивних рис, які відрізняють їх від єгипетського та інших східноарабських ідіомів і наближують до діалектів Магрибу: фонетичних (африкатизація звуку *t*), морфологічних (парадигма I особи імперфекта типу *niktib–niktibu*), лексичних (дієслово *dār/ydār* в значенні “робити”) [Versteegh, 1997]. В той же час кожен оазис має свій специфічний діалект, і не існує спільної для них ізоглоси, яка б відмежовувала їх разом від долини Нілу. До середньоєгипетських говірок їх наближує наявність синдрому “*bukara*” і схожість силабічної структури, проте в інших відношеннях спостерігаються значні відмінності. Незважаючи на територіальну ізольованість, діалекти оазисів не є архаїчними й розвинули низку інновацій, що пояснюється інтенсивними міждіалектними контактами племен, які мігрували через ці території. Найближчими до основних діалектів долини Нілу

вважаються говірки оазисів Бахарія і Харга, найвіддаленішим – діалект Фарафри [Woidich 1996, 331].

Стосовно джерел формування цих ідіомів не існує єдиного погляду. К. Ферстеєх схиляється до думки, що вони генетично тісніше пов'язані з єгипетським діалектом, особливо Центрального Єгипту, і що їхня структура є наслідком міждіалектних контактів. Він зазначає, що предки мешканців цих територій були вихідцями з долини Нілу, а в їхньому мовленні досі збереглися риси, які були наявні в діалекті Центрального Єгипту, але стали архаїчними [Versteegh 1997]. Дж. Овенс зазначає, що, крім наявності “магрибської” парадигми типу “*n-iktib/ n-ikitb-u*”, діалекти оазисів значно ближчі до верхньоєгипетського [Owens 2003, 726]. Однак самі мешканці західних оазисів пов'язують своє походження з вихідцями з Тунісу і Тріполі, а їхній тип черепа демонструє дивовижну схожість з карфагенським [Behnstedt 2006, 589]. Стосовно бедуїнського населення Західної Пустелі єгипетський дослідник бедуїнських діалектів А. Матар вважає, що, на відміну від осілого населення оазисів, більша його частина генетично походить від хіджаського племені *Banī Sālim* [Maṭar 1967, 256]. Щодо південних говірок оазису Ель-Файюм, то вони споріднені з говірками південної частини мухафази Бені Суейф, звідки до оазису емігрувала значна кількість населення [Jong 1996, 58]. Виявлення джерел і шляхів формування цих ідіомів ускладнено недостатньою дослідженістю говірок оазисів по інший бік єгипетсько-лівійського кордону [Wilmsen, Woidich 2006, 8].

Отже, згідно з вищезазначеними даними, мовний ландшафт основної заселеної території Єгипту – долини й Дельти Нілу – містить 10 головних груп ідіомів, до яких слід додати окремо діалекти західних оазисів і групи мало досліджених бедуїнських говірок Синаю. В термінології західних дослідників всі ці мовні територіальні варіанти позначаються як “діалекти” незалежно від ступеня структурно-типологічної диференціації між ідіомами великих та дрібних ареалів. Виходячи з положень вітчизняної лінгвістики, три основні великі діалектні масиви можна позначити як діалекти Нижнього, Середнього та Верхнього Єгипту, а ідіоми більш дрібніших – як групи говірок (центральної, східної, західної Дельти тощо), які включають до себе більш-менш територіально обмежені говірки.

ЛІТЕРАТУРА

- Рибалкін В.С.* А.Ю. Кримський як арабіст-діалектолог // Мовознавство. – 1991. – № 2. – С. 68–74.
- Abou-Seida, Abdelrahman M.* Diglossia in Egyptian Arabic: Prolecomena to a Pan-Arabic Socio-Linguistic Study. – The University of Texas at Austin, 1971. – 205 p.
- Aḥmad, ‘Aṭiyya Sulaymān.* Al-lahḡa al-miṣriyya al-fāṭimiyya: Dirāsa tāriḥiyya waṣfiyya. – Miṣr, 1993. – 218 p.
- Behnstedt, Peter.* Dialect Geography // Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics. – Vol. 1. – Brill, 2006. – Pp. 583–593.
- Jong, Rudolf De.* Characteristics of Bedouin Dialects in Southern Sinai: Preliminary Observations // Approaches to Arabic Dialects. – Brill, 2004. – Pp. 151–175.
- Jong, Rudolf De.* More Material on Fayyūmi Arabic (Part 1) // Journal of Arabic Linguistics. – Issue 31. – 1996. – Pp. 57–92.
- Khalafallah, Abdelghany A.* A Descriptive Grammar of Saei:di Egyptian Colloquial Arabic. – The Hague: Mouton, 1969. – 124 p.
- Maṭar, ‘Abd al-‘Azīz.* Lahḡat al-badw fī ‘iqlīm sāḥil Maryūt. – Al-Qāhira: Dār al-kitāb al-‘arabī li-ṭ-ṭibā‘a wa an-naṣr. – 1967. – 361 p.
- Miller, Catherine.* Dialect Koine // Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics. – Vol. 1. – Brill, 2006. – Pp. 593–597.
- Nishio, Tetsuo.* The Arabic Dialect of Qift (Upper Egypt). – Institute for the Study of languages and Cultures of Asia and Africa, 1994. – 332 p.
- Owens, Jonathan.* Arabic Dialect History and Historical Linguistic Mythology/ Journal of the American Oriental Society. – 2003. – Vol. 123, № 4. – Pp. 715–740.
- Versteegh, Kees.* Dialects of Arabic // The Arabic Language. – The Edinburgh University Press, 1997. – <[http:// www.arabworld.nitle.org](http://www.arabworld.nitle.org)>.
- Wilmsen, David, Woidich, Manfred.* Egypt: general linguistic situation // Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics. – Vol. 2. – Brill, 2006. – Pp. 1–12.
- Woidich, Manfred.* Cairo Arabic // Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics. – Vol. 1. – Brill, 2006. – Pp. 323–333.
- Woidich, Manfred.* Rural Dialect of Egyptian Arabic: An Overview // Egypte/ Monde arabe, Première série. – 1996. – No. 27–28. – Pp. 325–354.
- Woidich, Manfred, Behnstedt, Peter.* Zum Sprachatlas von Ägypten // Journal of Arabic Linguistics. – Issue 5. – 1980. – Pp. 176–192.